

Septyni laišakai Valdemarui Kukului

Ši laiškų publikacija pateikiama siekiant dviejų tikslų. Pirmasis – atkreipti dėmesį į poeto, eseisto, literatūros kritiko Valdemaro Kukulo (1959–2011) archyvo ir jame esančios korespondencijos svarbą, tam tikrus literatūros lauko darbininko veiklos akcentus, kuriuos paliudija pateikiami tekstai. Kita siekiamybė – parodyti Kukulo kaip spaudos darbuotojo svarbą rašytojams. Tokias apibrėžtis sąlygojo ir gana platus adresantų spektras – nuo pažįstamų literatūrologų iki skaitytojų, tačiau beveik visa Kukulo archyve išlikusi jam skirta korespondencija dažniausiai siejasi su viena ar kita paties poeto, literatūros kritiko publikacija arba norinčiais šį tą publikuoti. Kukulas yra dirbęs beveik visose pagrindinėse šalies kultūrinės spaudos redakcijose (*Nemunas, Literatūra ir menas, Pergalė*, nuo 1991 m. *Metai*).

Tad ši Kukulo darbo spaudoje aspektą tinkamiausiai atveria bendradarbių ir bičiulių kūrėjų jam adresuoti tekstai, kuriuose sprendžiami su literatūros kūrinių publikavimu, redagavimu susiję reikalai. Pasirinkta keletas tipinių pavyzdžių, apimančių aktyvųjį, mažiau reflektuotą Kukulo literatūrinės veiklos laiką nuo 1984 iki 1990 m., t. y. dar iki jo pirmųjų eseistikos ir kritikos bei literatūros proceso refleksijai skirtų knygų pasirodymo (pirmasis eseistinis leidinys *Eilėraščio namai* išėjo 1992 m.). Be jau minėtų aspektų, Kukulo, vienos iš socialiai angažuotų asmenybių, egodokumentuose – akivaizdžiai regime „lūžio metų“ atspindį (ypač 1990 m. gautuose laiškuose).

Keletas bendresnių pastabų apie Kukulo archyvą, kurio perėmėja Deimantė Kažukauskaitė-Kukulienė maloniai suteikė teisę jį peržiūrėti. Didžiąją dalį poeto, literatūros kritiko rašytinio palikimo sudaro įvairūs jo knygų rankraščiai, straipsnių nuorašai, gana daug jaunystės laikų, studijų metų užrašų sąsiuviniai, liudijančių sąmoningą savišvietos siekį, angažuotumą literatūros laukui. Taip pat sutelkta nemenka paties Kukulo sudaryta citatų kartoteka. Tarp įdomesnių archyvinių egodokumentų – devynios užrašų knygelės, kurias galima būtų priskirti 1978–1984 m. laikotarpiui. Tačiau, ko gero, įdomiausia dalis – apie du šimtai išlikusių Kukului rašytų laiškų (prie jų priskirtini ir atvirlaiškiai bei šventiniai atvirukai, ši dalis palyginti menka). Ankstyviausi datuoti 1974 m., vėlyviausi – 1996 m. Ankstyvuojų periodu (iki studijų Vilniuje pradžios 1978 m.) laišakai

daugiausia rašyti mokslo draugų (ypač draugių) ir Jaunųjų filologų konkursų dalyvių, vėliau prasideda ir susirašinėjimo su literatūros žmonėmis ataidai – pora Juozo Baltušio laiškų, keletu metų susirašinėjimas su *Moksleivio* žurnale dirbusia poete One Baliukone.

Vėlesnė korespondencija atspindi Kukulo darbo redakcijose laikus ir vietas (tai atpažįstama iš adreso ant voko): *Komjaunimo tiesa*, *Nemunas*, *Pergalė*, *Literatūra ir menas* ir t. t. Šalia redakcinių, vienos ar kitos publikacijos išprovokuo-tų tekstų, yra ir nedidelis, bet nuolatinis draugų ratas, dažniausiai sveikinantis švenčių progomis. Tarp proginių yra ir Kukulo išsaugotų institucinių atvirukų (tarkim, kalėdiniai ir velykiniai Rašytojų sąjungos Valdybos sveikinimai ir pan.).

Šią publikaciją sudaro septyni Kukului adresuotos korespondencijos pavyz-džiai. Kiekvieną jų verta trumpai pakomentuoti. Pirmiausia pateikiami literatū-rinius interesus liudijantys tekstai. 1984 m. gegužę literatūros kritikas Marijus Šidlauskas atsiunčia Kukului laišką, kuriame tarp pasižadėjimų parašyti recen-zijas naujoms knygoms yra ir teigiamas atsiliepimas apie paties poeto neseniai išėjusį eilėraščių rinkinį *Žalia vėtroš šaka*, kurį apibūdina labai diplomatiškai („priskirčiau daugiau gyvenimo, o ne literatūros faktui“).

1988 m. kovą poetas Vytautas P. Bložė atvirlaiškyje nerimauja ir tariasi dėl savo publikacijos, pateiktos *Pergalės* žurnalui, kviečia Kukulą padėti apsispręsti dėl publikavimui atiduotų eilėraščių vertės. Poetė Danutė Paulauskaitė dėkoja Kukului už palaikymą rengiant antrąją eilėraščių knygą, siunčia naujų tekstų.

Šio meto Kukulo korespondencijoje ryškiai atsiskleidžia ir kita – Atgimimo sąlygota – rašytojo kaip visuomenės veikėjo pozicija ar apeliavimas į ją.

1990 m. vasario 9 d. datuotas Vilniaus „Žalgirio“ gamyklos ir Namų sta-tybos kombinato darbininkų laiškas, kuriame Kukulas, pirmiausia kaip rašantis žmogus, valdantis publicistinį žodį, prašomas atkreipti dėmesį į kito kūrėjo – Jono Jakšto – poemą „Sprogimas“ ir jos netinkamą Atgimimo laikams ideologi-nį turinį. Minėtaisiais „lūžio metais“ rašytojų poveikis auditorijai buvo milžiniškas. Kiek į tą laišką tiesiogiai atsižvelgė Kukulas, duomenų nėra, tačiau tikėtina, kad pačius darbininkus į jį kreiptis galėjo padrąsinti Kukulo kritika šiai poemai apžvalginiame leidinyje *Literatūros panorama*:

[p]asirodė vos viena kita tikrai prasta knyga. O ir apie pastarąsias reikia kalbėti. Jau vien todėl, kad įsisąmonintume savo įsipareigojimus literatūros istorijai. Niekur iš jos nedingsta pokarinės poezijos oratoriai, niekur, kol gyvi, nepasitrauks ir brežnevinės

konjunktūros išstumti tribūnai. [...] ko verta vien J. Jakšto poema „Sprogimas“, išleista atskira knyga! Kad leidykla turėjo su ja vargo, liudija tiesiog techninis riktas: anotacijoje nurodoma vienu skyriumi daugiau, negu iš tikrųjų yra poemų. Beje, pradėjau kalbėti apie A. Drilingą, J. Jakštą ir iš karto pasidaviau publicistikos konjunktūrai: rinktis tai, ką galima kritikuoti, neigti. Bet ir šitas psichologinis kazusas bent man pačiam yra iškalbingas: kiek skaudumo, gailesčio turėjo mumyse susikaupti, kad štai dabar taip aktyviai išsilietume publicistine agresija.¹

Būtent „publicistiniu agresorium“ 1990 m. liepos 5 d. paties Jakšto laiške įvardijamas Kukulas (kaip paaiškėja iš teksto, Jakštas gavo asmeninį Kukulo laišką; galbūt pastarąjį ir inspiravo darbininkų prašymas). Pakankamai ilgame keturių mašinraščių tekste Jakštas aiškina poemos ir knygos atsiradimo aplinkybes, nevengdamas asmeniškumų ir kritikos Kukulo atžvilgiu, ne sykį apkaltindamas jį agresyvumu, šališkumu ir nesąžiningumu, vertinant kitų kūrybą. Derėtų paminėti, kad tokių emocingų laiškų (gal tik trumpesnių ir rašytų mažiau žinomų literatų) yra pasitaikę ir anksčiau, tačiau tai reikalautų atskiro tyrimo ryšių tarp kūrėjo ir kritiko aspektu. Čia publikuojamas laiškas liudija, kiek būta opių temų, kurių centre atsidurdavo literatūra ir jos poveikis visuomenei. Šioje publikacijoje apsiribojame tik poeto Jakšto atsakymo Kukului perpasakojimu, nes adresanto teksto apimtis pakankamai didelė, o nieko daugiau, nei rašiusiojo emocinė būklė ir to sąlygotas radikalus tonas, neatsiskleistų.

Kaip atsiliepiamas į Kukulo recenziją² 1989 m. išleistai tremtinių poezijos antologijai *Benamiai* (sud. Leonas Gudaitis), tik visiškai skirtingo stiliaus ir atsakymo dvasios, galėtų būti Leono Brazdeikio–Mąščio, vieno iš antologijos autorių, laiškas. Kukulo vertinimas ne toks kritiškas, kaip minėtos Jakšto poemos, tačiau netrūksta paabejojimų tremtinių poezijos vieta bendrame literatūros kontekste. Brazdeikis–Mąštis recenzentu pasitiki, tačiau kvestionuoja keletą jo teiginių, pateikdamas argumentų. Tiems laikams būdingas visuomeninis procesas, bandant integruoti, reabilituoti tremtinių kūrybą ir savaip pažvelgti į jų literatūros pasaulį, siekė ir Kukulo veiklos trajektorijas.

Mažiau susijęs su literatūra, bet ne menčiau „lūžio metų“ Lietuvos žmonių (ir rašytojų) gyvenimo ekonomines peripetijas liudija Kukulo bičiulio, rašytojo

1 *Literatūros panorama 88*, Vilnius: Vaga, 1990, p. 50.

2 „Eilėraščiai, kurių nebuvo“, *Pergalė*, 1990, Nr. 2, p. 167–172.

Danieliaus Mušinsko laiškas iš Nidos Rašytojų kūrybos namų, kur liepos mėnesį ilsėjęsis kūrėjas rašo adresatui aptikęs „du šio mėnesio talonus, už kuriuos Vilniuj parduoda po butelį alk. gėrimų“. Kadangi abu kūrėjai bendraudami nevengdavo ironijos nei juodojo humoro, linksmai nuskamba ir laiške suformuluotas imperatyvas išgelbėti talonus, už kuriuos rugpjūtį „jau nieko nebeduos“.

Paskutinis 1990-aisiais gautas ir archyve išsaugotas Kukului skirtas laiškas atkeliavo iš Gargžduose gyvenusios teisėjos ir susijęs su tuometinių ideologinių susidūrimų pasekmėmis. Laiško autorė dėkoja už straipsnį „Kelio į laisvę beieškant“ savaitraštyje *Literatūra ir menas*. Tekstas, pasak adresantės, jai leidęs stipriai susitapatinti su objektyviu LKP įvertinimu: „Galėčiau pasirašyti po kiekvienu sakiniu – taip aš jiems pritariu.“ Šis laiškas liudija dar vieną svarbų Kukulo publicistinės veiklos bruožą – gebėjimą atliepti tam tikros, socialiai pažemintos, nuskriaustos auditorijos lūkesčius.

1984–1990-aisiais Kukului rašyti ir čia pateikiami laiškų pavyzdžiai atspindi tik mažą Kukulo korespondencijos dalį, tačiau gana tiksliai nusako adresato (ir platesne prasme – humanitaro) žodžio, nuomonės reikšmę ir poveikį tiek kolegoms literatams, tiek tuometinei visuomenei – nuo spaudos darbininko iki teisėjo ir rašytojo. Laiškai iliustruoja ir pačius laikmečio ženklus. Tikėtina, kad, pasirinkus platesnę tyrimo imtį, atsivertų platesni epochos ir Kukulo veiklos kontekstai.

Laiškų kalba ir skyryba pateikiama netaisyta, nekupiūruota.

Parengė ANTANAS ŠIMKUS

Laiškai, adresuoti Valdemarui Kukului

Forma: laiškas (1 A4 formato lapas) voke.

Siuntėjo duomenys: Klaipėda, Konstitucijos 7–14, M. J.

1984 05 25

Valdai,

lyg ir laukiau „žinios iš Kukulo“, nes taip buvo nuteikęs A. Žalys³. Bėlieka apsidžiaugus žadėti apie K. Platelio knygą⁴ ką nors pasakyti. Nuoširdžiai stengsiuos atsiųsti iki liepos, nors dar turiu pažadėtą ir neparasytą recenziją apie V. Mačiukos⁵ „Duburius“, turiu važiuoti dviem savaitėm į darbo ir poilsio stovyklą ir pan. Bus proga spėčiau suktis.

Žinai, atvirai sakant, čia nesinori dėti tašką. Greičiausiai dėl to bus kalta „Žalia vėtros šaka“, gal tai, kad lygiai prieš metus tame kambaryje, kur dabar sėdžiu, prie žvakės skambėjo „ne žvakė rūdija, bet pirštai“ (knygoje jau ne žvakė, o peilis), gal dar daug kas, ko niekaip neišrašysi. Gaila, žinoma, kad taip nebežmoniškai delsiam pamatyti savas knygas. Kita vertus, man, sakysim, būtų baugu į recenziją – literatūrinio bruzdesio faktuką – bandyti suguldyti savo kreivo gyvenimo liūdnumą, puikiai žinant, kad kitoks gyvenimas poezijai nereikalingas. Taigi Tavo knyga iš tų, kurias priskirčiau daugiau gyvenimo, o ne literatūros faktui, turbūt todėl ir jos literatūrinis preparavimas man dvelkia formalino kvapu. Iš to viso susijudinimo, kurį sukėlė knygos eilėraščiai, man ypač artimas atėjęs jausmas, jog esi nebe vienas, ir viltis, kad šitaip gyvendamas, turėtum ir mirti išmokti. Atrodo, ir pasakiau, po ko galima būtų dėti tašką, nes „viskas baigsis liūdniau ir gražiau negu skirta“.

Marius

P. S. Atpūs vėjai į Klaipėdą – užėik. Telef. 7-69-37. Duok dieve sveikatos, plušant „Nemune“ – ir ne „Nemune“.

3 Aleksandras Žalys (1951–2018) – filologijos mokslų daktaras, literatūros kritikas.

4 Kalbama apie Kornelijaus Platelio eilėraščių knygą *Namai ant tilto* (1984)

5 Vytautas Mačiuka (1929/1930(?)–1999) – rašytojas, skulptorius.

Forma: atvirukas (Anri Ruso paveikslas) voke.

Siuntėjo duomenys: 234690, Druskininkai, Liškiavos 31–30, V. Bložė

Mielas Valdai,

ačiū, kad atsirinkote, kad dėsitate, kad pranešei. Iš manęs nelauk pritarimo-nepritarimo, ką dėti (ką atsirinkti). Man viskas atrodo labai blogai. Bet kodėl man Jūs Visi to nepasakote? Gailitės? Tikrai, dabar prisibijau: ar vertėjo skelbti „Pergalėj“? Kai išsisiūbuoji, per visumą, gal ką ir pajunti, o šiaip turbūt, kad prastokai visa tai atrodys. Gal pakeisti? Turėčiau kuo. Įteikiau leidyklai apie 5.000 neskelbtų eilučių („seni pinigai“, nelabai begaliojantys!). Jeigu tikrai atrodytų blogai, pagalvok, gal ką geresnio rasčiau.

Sudie!

Vytautas Bložė

P. S. Linkėjimai Gražinai ir Juozapučiui⁶.

Drusk. 88.III.14

Gargždai, 1990 10 30

Forma: laiškas (A4 lapas) be voko.

Gerbiamas Valdai,

širdingai dėkoju už pripažinimą. Jeigu ne Jūs ir J. Riškutė, „Sezono uždarymo“ neturėčiau. Janina prieš išvažiuodama atostogų dar spėjo atsiųsti man vieną egzempliorių. Dovanokit, kad „Pergalei“ atsiųsti eilėraščiai taip nevykusiai sutapo su knyga – aš juk nežinojau, kad knyga pasirodys taip greitai, aš net autorinės korektūros neturėjau.

Koks nelemtas nesutapimas – tom dienom, kai Jūs išsiuntėt man laišką, aš pati buvau savo namuose Vilniuj, net atsivežiau eilėraščių „Pergalei“. Vyliausi – užėisiu pas Jus ir pasakysiu: labas, atėjau susipažinti... Ir neišdrįsau.

Penktadienio pusiaunakty grįžau į Skuodą, o sekantį rytą gavau Jūsų laišką.

6 Turimi omeny tuometiniai bendradarbiai *Pergalės* redakcijoje – literatūros kritikė Gražina Ramoškaitė-Gedienė (1950–2004) ir prozininkas, vertėjas Juozas Aputis (1986–2010).

Deja, dar neišsiveržiau iš „Sezono uždarymo“ orbitos, bet vis vien – viską, kas iš seniau, išmeskit į šiukšlių dėžę. Ir pasirinkit iš dabar atsiųstų – siunčiu tiek, kiek tepajėgiau perrašyti, nes dar nespėjau atsipeikėti po viešnağės sostinėj, kuri dabar už genį margesnė.

Su pagarba – D. Paulauskaitė⁷
1989.IX.2
Skuodas

Forma: laiškas (A4 formato lapas) voke.

Siuntėjo duomenys: Vilnius, Savanorių pr. 174, Savickaitė

Vilnius, 1990 vasario 9 d.

Gerbiamas Rašytojau, Gerbiamieji!

Sakome, kad dabar atgimimo epocha. Tik nelengva džiaugtis atgimimu kai kuriose Vilniaus įmonėse. Ne kartą teko girdėti, kaip kitaip manantys savo mitinguose naudoja ištraukas iš naujos Jono Jakšto poemos, kuri vadinasi „Sprogimas“. Pavyzdžiui, tokias „Tribūnoje – Mickevičius-Kapsukas. Jis kalba darbo Lietuvos vardu“ (psl. 78). Čia ir „baltieji kaip tarakonai“ (85 ps.). Ir „raudonžvaigždžiai didvyriai – Čiapajevs, Uborevičius, Putna, Sodlauskas“ (ps. 86, 60). Ir „sūnūs garbingi šalies bolševikai“ (60). Ir „Dzeržinskis su Kapsuku drąsiai sudrasko satrapus Lietuvos“ (p. 39). Ir t. t. Žodžiu, visa Lietuvos istorija išdėstyta pagal M. Burokevičių. Kai mėgini pasiginčyti, tie energingi oponentai atšauna irgi šios poemos žodžiais, kad „vis dar gajus revoliucijos priešas“ (p. 66), bet Lenino istorija – už mus“ – tai yra už juos (p. 95). Dar priduria, kad Montvilos ir S. Nėries lenininės tradicijos dabar atgaivintos J. Jakšto poemoje.

Susiradom tą Jakšto poemą. Žiūrim. Ogi jis ją išleido visai neseniai, kaip tik tada, kai visoje Lietuvoje galingai suplevėsavu mūsų Trispalvės, kai su ašaromis akyse viešai giedojo V. Kudirkos himną...

Tai kaip gi čia dabar yra? Kad Jakšto rašliava „Sprogimas“ svetimo raugo – aišku. Bet gal jos meninė vertė neišpasakyta, kad „Vagos“ leidėjai tokiu metu nepagailėjo jai popieriaus, autoriui – pinigų?

7 Danutė Paulauskaitė (1945–2004) – poetė.

Gerbiamas V. Kukulai, būsime dėkingi Tamstai, išgirdę spaudoje apie tai Jūsų autoritetinę nuomonę.

Vilniečiai M. Savickaitė, P. Ramanauskas, J. Savickas.

P. S. O mūsų darbuotojų neskelbkite, nelinksma dabar nei „Žalgiryje“, nei Namų statybos kombinate.

Forma: laiškas (4 A4 formato lapai) voke.

Siuntėjo duomenys: 233002, Kaunas, Nemuno kr. 26–26, L. Brazdeikis

Gerbiamas recenzente,

susipažinau su 1990 m. „Pergalės“ Nr. 2 atspausdinta „Benamių“ poezijos antologijos kritika. Malonu jausti dėmesį, neabejingumą tautos istorijos vienam ar kitam periodui. Atrodo, kad tremtinių kūryba šių dienų gyvenime jau pripažįstama. Manychiau tai neturėtų stebinti.

Nemaža Jūsų straipsnio dalis skirta mano kūrybos nagrinėjimui. Todėl jaučiu pareigą pasidalyti eile samprotavimų ir to istorinio laikotarpio dalyvio lūpomis išsakyti vieną kitą mintį:

1. Sakote, kad tremtinių kūryba ne poezijos, o poezijos istorijos faktas. Nejaugi visoje eilėje antologijos kūrinių nėra tikros poezijos? Bet koks poezijos kūrinys – poezijos istorijos faktas, nes gimsta tam tikrame laike. Mūsų bei kitų tautų poezija irgi istorinis faktas, nuo kurio neįmanoma atsiritoti.
2. Jūsų tiesa, kad tremtyje buvo nuvertintas konkretaus žmogaus gyvenimas. Tačiau to laiko rašantieji savo kūrinius traktavo ne kaip paminklą sau, norą palikti kitoms kartoms prisiminimą, ar amžinybės noro iliuziją. Poezijos posmelis, sukurtas eilėraštas buvo tik mažytė pastanga ištrūkti iš slogios aplinkos, nužmoginimo, šventų dalykų niekinimo. Tai vidinė malda, sudėta ne poterių forma, bet savais žodžiais, vaizdais rišanti su Tėvyne, šeima, artimaisiais. Negirdėjau dūsaujančių, kad parašyti posmai neišliks. Pats kūrybinis procesas buvo trumpalaikės valandos ryšys su aukštesniu pasauliu. Prisilytėjom, pagyvenom tuo virpesiu ir vėl grįždavo jėgos kasdieniniam darbui. Jeigu kažkam atėjo į galvą mintis tuos posmelius surinkti, surašyti – čia kitas dalykas.
3. Visi mes mokykloje, gyvenime buvome mokomi eilėraščių. Vėliau patys skaitėme, bandėm rašyti, kažkuo sekėme. Vieni sąmoningai, kiti ne.

Turbūt nėra visiškai originalaus poeto, kurs nekartotų jau liestų temų, formų, vaizdų. Daug dailininkų naudoja tokią pat drobę, dažus, poetai žodžius. Perlūžę kiekvieno kūrėjo psichikoje jie naujai atgimsta, tampa sodresni, prasmingesni. Viena mintis gimdo dešimtis kitų. Ar gali Mai-ronis, Brazdžionis, Nėris ar kiti neveikti rašančiojo?

4. Truputį stebina abejonė: „...jei galima pasitikėti eilėraščiu „Tu aukuras patsai“. Įdomu kokių požiūriu? Meluoti pačiam sau – poetui nedaro garbės. Tikrai buvo ieškoma Dievo, tik ne tremtyje, o pačiame savyje. Ma-nyčiau neprieštarausit, kad Dievo nereikia ieškoti bažnyčiose, kalėjimuose. Jis mummyse. Ir šią tiesą norėjosi teigti, galbūt su abejonės, užuominos gaidelė. Nudžiugau, kad atkreipėte dėmesį į „Liuciferį“. Taip, panašių minčių neišsivežiau iš Lietuvos. Jos subrendo ten mąstant, ieškant.
5. Dėl eilėraščių datų. Teigiate, kad lyrizmas tremtyje išsisėmė apie 1948 m. Mano supratimu, tai jo pradžia. Žmonės pradėjo atsigausti moraliai. Didesnis duonos davinys, galimybė kasyklų urvuose pasislėpti nuo speigo, buvo akstinas atgimti dvasiniam alkiui, kurs bado nualintame kūne silpnokai ruseno. Savo apogėjų lyrizmas pasiekė apie 1954 m., kada pradėjo išleisti į laisvę, atvažiuodavo artimieji, padvelkė nauji po-
litinio gyvenimo vėjai.
6. Susirūpinote ar išbalansuosime tarp elementaraus žmogiškumo ir neišven-
giamų estetinių kriterijų. Galbūt. Savęs nepervertiname. O vietos po saule užteks visiems. Būsimam skaitytojui, jei toks atsiras, valia rinktis vieną vardą, ar kitą. Savo esminę misiją tremties poezija atliko. Ji padėjo tikra to žodžio prasme išlikti, nenužmogėti. O šiandien gali būti toleruojama ir paprasčiausiu istoriniu dokumentu. Kiekvienam valia jį skaityti ar ne, sa-
vaip vertinti, pasidžiaugti atrastu deimančiuku, ar abejingai atidėti šonan.

Tikiuosi, kad šios mintys, gimusios Jūsų straipsnelio poveikyje, paliks gera-noriškumo, nuoširdžios mano padėkos už kiekvieną gerą žodį, draugišką kritiką taip toli praeityje likusių eilučių atžvilgiu. Kartu reiškiau padėką ir visiems Jūsų bendradarbiams savo dėmesiu ir laiku prie to prisidėjusiems.

Su pagarba:

L. Brazdeikis-Mąstis

1990.02.23

Forma: laiškas (A5 formato lapas) voke.

Siuntėjo duomenys: Nida, Taikos 32, Rašytojų kūrybos namai

Sveikas Valdai,

rašau iš įžymiosios Nidos, tačiau ji šįkart niekam netinkama: nei rašymui (daugybė žmonių), nei poilsiui (bjauriai lyja, šlapia, šalta). Ko gero reiks iš nevilties eiti prie baro, bet ir ten, žinoma, neprieisi...

Rašau tokiu reikalu: savo piniginej užtikau du šio mėnesio talonus, už kuriuos Vilniuj parduoda po butelį alk. gėrimų. Kad jie nežūtų taip gėdingai, siunčiu juos tau: nupirk degtinės. Suprantu į kokį pavojingą kelią tave stumiu, bet visada malonu išbandyti kitą žmogų... Deja, rugpjūtį už juos jau nieko nebeduos.

Taigi. Šiaip jau atostogos prasidėjo gana blankiai, kelionė į Nidą buvo sunkoka, net perkrautas Julijos lagaminas neatlaikė ir sulūžo... Jau trečia diena lyja, dabar keliausiu į paštą išmesti šito laiško išskleidęs virš galvos skėtį.

Tegyvuoja blaivybė ir blaivus dangus virš mūsų! Perduok linkėjimus! –

Danielius

1990.VII.17 (antradienis) 17.00

Forma: laiškas (3 A4 formato lapai) voke.

Siuntėjo duomenys: 235840, Gargždai, Cvirkos g. 15–47

Gerb. Redakcija,

prašau perduoti šį laišką poetui Valdemarui Kukului, nes aš noriu padėkoti už straipsnį „Kelio į laisvę beieškant“, kuris buvo išspausdintas „Lit. ir mene“.

D. Leketienė

Valdemarui Kukului

Gerb. Poete,

tik neseniai perskaičiau š. m. spalio 13 d. „Literatūroje ir mene“ Jūsų pokalbį su G. Visocku „Kelio į laisvę beieškant“, į kurį, gavusi laikraštį, neatkreipiau dėmesio. Gal po dviejų savaitių LKP Klaipėdos rajono plenumė sekretorius perskaitė išrauką iš šio straipsnio. Sugrįžusi namo, suradau seną laikraštį, pradėjau skaityti --- ir išsižiojau. Taip buvo graudu ir gera, kad vos verkti nepradėjau. Galėčiau pasirašyti po kiekvienu sakiniu – taip aš jiems pritariu. Be to, taip retai

tenka sutikti tokį objektyvų LKP įvertinimą. Po visų koliojimų ir kaltinimų, po nemiegotų dėl Tos neteisybės naktų... Po reikalavimų atgailauti, atsiprašyti. O dabar rajono tremtinių tarybos pirmininkė, man gerai pažįstama mokytoja, atsisakė deputatų pasiūlymo rinkti aukas dėl paminklo statybos rezistencijos aukų atminimui ir pareikalavo Tremtinių Tarybos vardu, kad tokį paminklą pastatytų kaltieji – komunistai. Vėliau šį reikalavimą pakartojo LKP rajono komiteto sekretoriui. Už ką tokie kaltinimai? LKP gretose neliko tų, kurie trėmė, šaudė ar žudė. Daugiausia tokie, kurie kentė stagnacijos metais, kenčia ir dabar. Už ką?

Štai mano gyvenimo istorija. Gimiau Smetonos laikais ūkininko šeimoje. 1949 m. vežė į Sibirą, bet neišvežė – tėvai persikėlė gyventi į kitą rajoną. Gerai mokiausi – priėmė į komjaunimą. Stojau nenorėdama, bet tuo laiku komjaunime radau nemažai įdomaus. Nors tėvai Smetonos laikais samdydavo, turėjo 30 ha ūkį, vertėsi nelengvai: daug dirbo visa šeima, gyveno taupiai. Mama ir dabar sako, kad Smetonos laikais nebūtume vaikų išmokę. Universitete diskutuodavom apie kolūkius, apie samdinius. Kaip mes tada nieko nesupratom, kaip nieko nematėm. Jau dirbdama stojau į partiją, tikėdama, kad stalinizmas praėjo, kad programa teisinga (į komunizmo pastatymą netikėjau), tik žmonės – vadovai kalti. Žinojau, kad aš niekada nemokėsiu stovėti nuošalyje, kad, būdama partijoje, galėsiu daugiau padaryti, nes priešingu atveju būsiu įtraukta į priešų sąrašą. Niekada nebuvau rajono vadovams sava. Dvidešimt vienerius metus išdirbau rajono teisme teisėja. Išeinant į pensiją, 1987 m. niekas iš vadovų neatėjo į atsisveikinimo popietę. Bet jų man ir nereikėjo. Jie man dirbti netrukdė – jokių telefoninių skambučių. Teisingumas man nebuvo tuščias žodis. Prasidėjus Sąjūdžiui, išrinko į iniciatyvinę grupę. Pasitraukiau iš Sąjūdžio dėl puolimo ant komunistų, dėl to, kad niekas nenorėjo klausyti mano pasiūlymų, nors vėliau paaiškėdavo, kad aš buvau teisi. O partijos (LKP) negaliu palikti. Jei nebūtų buvę XX suvažiavimo, būčiau padėjusi bilietą. Kaip galima palikti tuos, kurie neteisingai kaltinami? Mes tarpusavy pasikalbam ir jaučiamės kaltais, kad, būdami partijos gretose, tarsi anais laikais padėjom ilgiau išsilaikyti, tarsi sąžiningais komunistais pridengdavom vadovai savo blogus darbus. Taip, už tai jaučiamės kalti. Bet kuo geresnis tas nepartinis, kuris stagnacijos metais rūpinosi tik savo asmenine gerove? Tokių labai daug. Dabar jie spjaudo ant manęs (taip aš priimu kaltinimus komunistams). Už ką?

Nežinai, kaip reaguoti, kada pokario metais gimusį kaltina dėl trėmimų, dėl žudymų (kruvinos rankos), vadina išdavikais, jeigu nesutinki su jų nuomone.

Kaip dažnai klausiu save: ar aš kvaila, ar jiems proto nepakanka? Tik ką per televizorių V. Čepaitis⁸ paskelbė savo partijos rezoliuciją, kad nė vieno komunisto neturi likti atsakingose pareigose, o apsisukęs pasigyrė, kad jie ne puolančioji partija, kad jie nekovoja prieš komunistus. Tai ką reiškia paskelbta rezoliucija? Juk tai didžiausias žmogaus teisių pažeidimas. Aš neagituoju už kiekvieną komunistą, nedorą pati pasiūlyčiau išvyti. Bet man nesuvokiama, kad doras, kompetentingas pareigūnas turi būti išvytas tik dėl to, kad jis komunistas. Man nesuprantama, kaip galima užpulti žemdirbių suvažiavimo dalyvius, kurių nepažįsti, kurie dar nebuvo pasakę nė vieno žodžio, nepriėmę nė vieno sprendimo.

Kam aš Jums rašau? Kad padėkočiau už Jūsų teisingumą. Kad pasakyčiau, kaip sunku apkaltintam be kaltės, kaip liūdna nusivilti tais, kuriais tikėjai. Ačiū. Jūsų straipsnis (aš jį pasidėjau) padės iškęsti šitą neteisingumą.

Su pagarba

Donata Leketienė

8 Virgilijus Juozas Čepaitis (1937) – vertėjas.